

21. YÜZYILDA BİLGİ, UYGARLIK ve DEĞİŞİM

K. İnanç Işıklar

Uygarlık sürekli gelişmedir. Uygarlık yolundaki başarı yenileşmeye bağlıdır. Toplumsal yaşamda, ekonomik yaşamda bilim ve fen alanında başarılı olmak için biricik gelişme ve ilerleme yolu budur. Yaşamda ve geçimde egemen olan kuralların, zamanla değişmesi, gelişmesi ve yenileşmesi zorunludur. Uygarlığın buluşları, fennin harikaları dünyayı sürekli değiştirdiği bir dönemde, yüzyıllık eskimiş anlayışlarla, geçmişe bağımlılıkla varlığını korumak olanaksızdır...
-Kemal ATATÜRK (1924)

21. yüzyılda dünyamız ve çevremiz tahmin edilenden, hatta hayal edilenden daha hızlı bir dönüşümle çehresini değiştirmektedir. İnsan bu değişimin sebebi ve sonucu olarak, dönüşümün tam orta yerinde varolmak ve varolanı anlamak üzerine kurulmuş bir sorgulama döngüsünde "bilgi"ye her zamankinden çok daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Yaşadığımız çağın isminin bilgi çağı olmasının temel nedeni, varolanı anlamak ve işlemek için bilgiye olan ihtiyacın hızla artmasıdır. Son 30 yılda, daha önceki 5000 yılda üretildiğinden daha fazla enformasyon üretilmiştir. New York Times gazetesinin bir hafta sonu nüshası, on yedinci yüzyıl İngilteresi'nde ortalama bir insanın bütün yaşamı boyunca karşılaşılabileceğinden daha fazla bilgi içermektedir (1). Bu nedenle başarılı dönüşümlerin kaynağı olan bilgi ve bilgiyi işleyen insan (bilgiyi toplayan, bilgiden dersler çıkaran, bilgiye dayanarak hareket eden..) 21. yüzyılın ayakta kalacak kurumlarının da hangileri olacağına, değişim sürecine ayak uyduramayarak yok olacak kurumların hangileri olacağına karar verecek ana unsurdur. Kurumlar gibi, toplumsal hedefleri belirleyen, bu hedefler doğrultusunda organize olan, bilgi kaynaklarını bu kolektif hedefler doğrultusunda seferber edenler hızlı değişim ve dönüşüm çağından yenilenmiş ve gelişmiş olarak çıkacaklardır.

Dünyaya "insan olma olanağı" ile gelmiş bir varlığın, bu olanağı gerçekleştirme sürecindeki temel aracı/malzemesi 'bilgi'dir. Günümüzde yaşanan hızlı değişim süreci, iletişim ve bilişim teknolojisindeki gelişmeler "Bilgi Toplumu" olarak adlandırılan toplumsal bir yapılanmayı gerekli kılmıştır. Bilgi toplumu kavramı bir toplumun bilgi ile olan ilişkisinin düzeyinin ve niteliğinin gelişmişliğini anlatır. Gelişen teknolojiye dayanarak toplum içindeki zor ve karmaşık algılanan işleri basit hale getirmiş, bireyler arasındaki bilgi alışverişini hızlandırmıştır. Sonuçta ortaya, öğrenen, öğrendiklerini paylaşan karmaşık bir organizasyonel yapı çıkmıştır.

Değişime ayak uyduramayan organizasyonlarda iki temel yeteneksizlikten söz etmek mümkündür Bunlardan birincisi "geçmişten kurtulmadaki yeteneksizlik", ikincisi ise "geleceği yeniden oluşturmadaki yeteneksizlik" (2). Endüstriyel toplumdan bilgi toplumuna geçiş sırasında, feodal çağı aşamamış toplumların bile sosyal örgütlenmelerini yeniden düzenleyerek çağı yakalama olasılıkları, bilgiye verilen önem ve bilgi işleme konusundaki yeterlilikleri ile doğru orantılıdır. Bilgi birey için, maddi yaşamı sürdürmede yüzeysel dürtülerden kaynaklanan ve günlük çıkarları karşılayan bir unsur olmak yerine, bireye kendini tanıma, yorumlama ve yaşamı bütünlüğünde algılayıp "toplumsallaştırma" olanağı veren bir öge olarak düşünülmelidir (3).

Değişimin ne olduğunu algılamak

25 Haziran 1987'de, Sovyetler Birliği Komünist Parti Merkez Kurulu Genel Sekreteri olarak yaptığı konuşmada Mihail Gorbaçov, Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin 70. yılının kutlanacağı o günlerde, içinde bulundukları değişim sürecinin toplumun her yaşam alanını yenileyerek ve Leninist teoriyi izleyerek ve onu yaratıcı biçimde geliştirerek ürettikleri bir dönüşüm olduğunu söylüyordu (4). Değişimi algılayamama konusunda verilebilecek tarihi bir örnek.

Değişimin ne olduğunu anlamak konusunda, ünlü Fransız felsefeci Michel Foucault'un "bugünkü durumun doğası nedir" sorusu önem kazanıyor. İşte o günkü durumun doğasını kavrayamadığı içindir ki, Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çöküşüne beş kala, ülkenin lideri, varolan değişimin Leninist teoriyi izlediğini ve sosyalist birikime katkısı bulunduğunu düşünmekteydi.

Değişimi okuyamamanın ya da ayak uyduramamanın temel nedenlerinin başında gündelik

yaşamın ve toplumsal kalıtsallıkların birey ve toplum üzerinde oluşturduğu totalitarizmin üstesinden gelinememesi gelmektedir. Türümüzün en karmaşık ve en zengin deneyimlerini birbirine aktarmakta kullandığı sözcüklerden, bürokrasiye; dinsel inanışlardan, iletişim araçlarına kadar bir çok farklı olgu gündelik hayat sürecinde insan zihninde yeni zırhlar, ön kabuller, direnç noktaları yaratır. Manipülasyon sınırsızdır, bir insan farkında olmadan günde ortalama 40 bin reklam içerikli uyarana muhatap olur. Gizli ve açık manipülasyonlara karşı toplumsal iradeyi ve saflığı korumak, totaliter kalıtsallıklara karşı direnmek gerekir. Bünyelerine sirayet eden değişimi kontrol edemeyen toplumların her yeni olguya suratında patlayan flaşlarla hipnotize olan bir maymun gibi tepkisiz kalmaları kaçınılmazdır. Kendi dışında gelişen ve sindirilemeyen değişim süreçlerinde toplum, tarihsel değerlendirme, geçmişini yorumlayarak gelecek için anlamlı kılma, günü muhakeme etme, toplumsal refleksler yaratma gibi toplumu toplum yapan temel niteliklerini kaybeder. Tarihe saplanmadan, geçmişe sahip çıkmak, geçmişin analizini yapmak toplumlar için önemlidir (5). Rafine totaliter toplumlar, çocuklar için geçerli olanın yetişkinler için de geçerli olduğunu keşfetmişlerdir. Yeni ve hızlı olan herşey dikkatimizi uyandıracaktır ve şimdiki zamanı vurgulamakla, geçmişi silecektir. Tarih bilinci az olan ya da hiç olmayan bir toplumu yönetmek kolaydır. Böyle bir toplum eleştirici değildir ve kurulu düzenden kolayca memnuniyet duyar (6). Totaliter yönetimler için ideal toplum yapısı hafızası zayıf toplumlardır.

Değişim üretemeyen toplumlar için, değişimin patronunun iradesine ve denetimine tabi olmak, patronun iradesi doğrultusunda kategorize olmak, ya da değişime tamamen kapalı olmak dışında bir üçüncü yol yoktur. Einstein "deli"yi aynı şeyi tekrar tekrar yapıp farklı sonuçlar almayı bekleyen insan olarak tanımlıyor. Değişmek arzusunda olan, sürekli değişimden dem vuran, fakat en basit olumsuz alışkanlıklarını bile değiştirmekten bile uzak olan toplumlar bu kategoriye girerler. Herkesin artık "değişim kaçınılmazdır" fikrini kabul etmiş gözükmesine rağmen, halen değişime olan yaklaşım "ölüm ve vergiler" gibidir: "Erteleyebildiğin kadar ertele!.."

Teknoloji ve Enformanyaklık Sınırı

Yaratıcılığını zorlayarak özgürlüğünü zenginleştirme çabasına girmeyen birey, varolanla yaşamayı seçer. Değişimi enformanyaklık düzeyinde benimseyip, bilgi çöplüğü içinde benliğini kaybedenler ise varoluş nedenlerinin ötesinde anlamsızlaşırlar. Ziya Gökalp'in "*Zihnin fazla inkişafı ferdi seciyeyi bozduğu gibi medeniyetin fazla bir inkişafı da milli harsı bozar. Milli harsı bozulmuş olan milletlere dejenere milletler namı verilir.*" (7) şeklinde ifade etmeye çalıştığı özellikle postmodern toplumlarda görülen amacından uzaklaşmış bir enformanyaklık seviyesi olsa gerek, yoksa zihnin gelişiminin ne kadarının fazla ne kadarının az olduğu konusunda bir kıstas koyulması çok mantıklı değildir. Pozitif değişim ve gelişim, yerel ekinel yapısı içinde oluşan ve değişen düşünce ve kavramların bütün boyutları ile anlaşılmasını, diğer ekinlerde yer alan kavramlarla olan ilişkilerinin kurulmasını ve böylece düşünce yönteminin ve kendi düşünce aletlerinin tanımlı ve işlevsel kılınmasını sağlayarak, bireyin ve toplumun kendini yeniden üretebilmesi, kendini yeniden gerçekleştirebilmesidir. İnsan akli ve bu aklın ürettiği eylemler pozitif değişimin temel eksenindedir. İnsan akli eleştirel, eleştirel aklın ürettiği eylemler bilimsel olmalıdır. Gökalp'in medeniyete ilişkin düşünceleri onu batıdan geldiği şekli ile kabul edip etmemek üzerine kurulu idi. Mevcut istatistiklere göre toplumumuz özellikle bireysel iletişim teknolojileri tüketimi konusunda dünyanın en istekli pazarlarından birisini oluşturuyor. Bu noktada gerekli bir tespit daha, değişimin kavranmasının göstergesinin çağcıl teknolojinin tüketilmesi olmadığı vurgulanmalıdır. Teknolojiye sahip olmak sadece değişimi hissetmenizi ve yaşamınızı sağlar, hisseder ve yaşarsınız, ama kavrayamaz, hükmedemezsiniz. Teknolojiye hükmetmek ise onu sizin üretmeniz ya da kendi sisteminiz içinde çok iyi yorumlayıp insanı teknolojik sistemin bir parçası yapmanız halinde mümkün olabilecektir (8).

Değişimin Temel Aktörü : İnsan

İnsanı birşeylerin parçası yapma düşüncesi başta yaşlı ve duygusal hümanistler(!) olmak üzere insan formunu eski Yunan heykelleri gibi idealize edenler arasında önyargılı bir korkuya sebebiyet vermektedir. Bu tip düşünce için toplum mühendisliği yaklaşımının varlığı bile yeterince tüyler ürperticidir. Bu kesimler için toplum mühendisliği yaklaşımı, önceden belirlenmiş bir ideale yönelik olarak toplumu birey ve kurumları ile birlikte topyekün olarak değiştirmeyi ve dönüştürmeyi, ve bu sayede bireyselliğin seçeneklerinin asgariye indirilmesi sureti ile totaliter baskıcı bir yöntemin uygulanması istekliliğini ifade etmektedir. Oysa toplum mühendisliği, toplumun gelişiminin önünde duran, frenleyici mekanizmaların halkalarını

oluşturan çelişkileri tespit etmeye, yorumlamaya ve çözmeye; yeni mekanizmalarla toplumsal gelişmeye güçlü ve geri dönülmez bir ivme kazandırmaya yönelik işlev görür. Kimi toplumlarda tarih toplumsal dönüşümlerin kendiliğinden olabilmesi için fazla fırsat bırakmamaktadır. Sorunların gecikmeksizin çözümü ve durgunluğun, tutuculuğun mutlaka açılması pozitif değişim güçlerinin ana hedefidir. Aydınlanma okulunun başöğretmeni Mustafa Kemal Atatürk de, dünyada ilk defa kendi toplumunu geleceğe taşımak gibi bir tasarımı olan bir lider olarak, bu başarabilmek için toplumu aydınlatmayı, bunu yapabilmek için ilk önce köhnemiş olanı kaldırmayı tasarlamıştır. Değişimi toplum için tasarlayan bir öğretmen olan Atatürk, doğada kalıcı olan tek şeyin değişim olduğunu, değişmeyen yasalar koymanın boşunalığını belirtirken veya benim mirasım bilim ve akıl derken yine aynı biçimde bir toplum mühendisliği örneği sergiliyordu (9).

Değişimi Yönetmek

Az zamanda çok iş yapacağız diyor Ulu Önder. Ulusun kaderine yazılan az zamanda çok ve -güncel bir katkı ile- verimli iş yapmak- ideali, elbette değişimi kontrol altına alan yönetici önderlerin, toplumsal bir sinerji yaratarak geleceğe uzanan yolda sergileyecekleri ortak vizyon, ortak yaşam felsefesinin değişim güçlerini bilgi ile sarmalaması sonucu gerçekleşecektir. Değişim yöneticilerinin arzu edilen geleceğe doğru yürümeleri için öncelikle şu anda nerede durduklarını anlamaları gerekir. Yapısal değişim, stratejilerde, tasarımda, organizasyonun yönetim sisteminde köklü değişikliklerin yapılmasını öngörür.

21. Yüzyılda değişim iki temel unsur üzerinde daha belirleyici ve hissedilir olacaktır. Bunlardan daha önemsiz olanı teknolojidir. 21. yüzyılda teknoloji sürekli olarak kendini yenilemeye ve dönüşerek gelişmeye devam edecektir. Diğer kurumlar ise teknolojik değişimin niteliğine göre kendilerini sürekli olarak yeniden tanımlamak durumunda kalacaklardır. 21. yüzyılın değişim eyleminin önemli öznesi insanın bizzatı kendisidir. Teknolojiyi yaratan ve kullanan insanın düşünsel, fiziksel ve psikolojik alanlardaki değişimi bu süreci ifade etmektedir. Teknoloji aletlerle ilgili değildir, insanın çalışma biçimiyle ilgilidir. Aynı şekilde insanın yaşama biçimi ve düşünce biçimi ile ilgilidir. Evrim kuramını Charles Darwin ile birlikte- ortaya koyan Alfred Russel Wallace'ın ünlü bir sözü vardır. "İnsan yönlendirilmiş ve amaçlı evrim geçirebilen tek hayvandır; insan alet yapar." Ama teknoloji insanın bir uzantısı olduğu içindir ki, teknolojideki temel değişim, her zaman hem dünya görüşümüzü ifade eder, hem de dünya görüşümüzü değiştirir (10). Sosyolojik bir kural olarak toplum içinde örgütlü ve disiplinli yapıların her zaman toplumsal katmanların en üstüne, en ileri noktasına çıktıkları, bunu da bir yandan değişime uyumluluk kazanma ve teknoloji üretme yönünde faaliyet gösterirken, bir diğer yandan da yoğun bir şekilde yönetim sistemlerini etkinleştirmek ve her kademedeki öncülerini bu konuda eğitmek için büyük bir gayret göstererek yaptıkları bilinmektedir. Gelecekte var olabilmek için sürekli iyileşmek, iyileşebilmek için değişime hazır olmak, bu süreci kurumsallaştırabilmek için ise her seviyede yetkin, etkili ve ilkel liderler ve yöneticilere sahip olmak gerekmektedir (11).

Kurumlar süreklilik için tasarlanmıştır. Dolayısıyla var olan bütün kurumların değişim için özel çaba sarf etmeleri gerekmektedir. Bu durum aynı zamanda mevcut kurumların değişime niçin direnç gösterdiklerini de açıklamaktadır. Bu genel kabulü devletler için de aynen kabul edebiliriz. Geleneksel bir kurum için değişim, deyim yerindeyse bir çelişkidir denebilir (12). Bu şekilde anlatımın bir sonucu olarak değişim ve sürekliliğin birbirine zıt kavramlar olduğu anlaşılabilir, halbuki değişim ve süreklilik birbirine zıt iki ayrı şey değil, birbiri ile etkileşim halinde bulunan ve denge üreten farklı kutuplardır. Değişim ve sürekliliği dengede tutabilmek, devamlı olarak bilgi ile çalışmayı gerektirir.

Sonuç

Yükümlülüğümüz dünyayı en yakın kaynaklardan en eskilere kadar inerek irdelemek, bunu çağdaş insan olmanın bilinciyle, bugünüme daha doğru ve derinliğine kavrayabilmek amacıyla yapmak yükümlülüğünü duymalıyız. Bu günün doğasını anlamalı, bilgiden aldığımız güç ile yarının dünyasının kimyasını kurgulamalıyız.

İlk üniversitesini, üniversite kurumunun ortaya çıkışından yaklaşık 800, ulusal kütüphanesini 150, matbaasını 250 yıl sonra kurması Türk toplumunun bilgi ile olan ilişkisinin düzeyini ve niteliğini tarihsel olarak ortaya koymaktadır. Öyle ki, yaklaşık aynı büyüklükte nüfus ve coğrafyaya sahip Avrupa'da 1450-1500 yılları arasında 40.000 kitap yayımlanırken, Osmanlı'da 1729 'dan itibaren bir yüzyıl boyunca yayınlanan kitap sayısı sadece 180'dir (13).

Türkiye'de bilgi-toplum-değişim ilişkilerinin yeniden kurgulanması zorunluluğu ortadadır. Bu tip

bir dönüşümün kendiliğinden ya da gelişmiş toplumlar elinden olmasını beklemek tarihsel bir yanılgıyı devam ettirmek anlamı taşımaktadır. Çalışmak, verimli çalışmak; öğrenmek, yaşamı anlamak için öğrenmek zorundayız. Değişimin öncülüğünü yapacak genç potansiyeline yol göstermek üzere, Ulu Önder hedefi belirlemekte ve ulusu uyarmaktadır:

“Ulusumuzun hedefi, ulusumuzun ülküsü, bütün dünyada tam anlamıyla uygar bir toplum olmaktır. Bilirsiniz ki, dünyada her ulusun varlığı, değeri, bağımsızlık ve özgürlük hakkı, sahip olduğu ve yapacağı uygar yapıtlarla orantılıdır. Uygar yapıt ortaya koyma yeteneğinden yoksun olan uluslar özgürlük ve bağımsızlıklarını da yitirirler. İnsanlık tarihi baştan başa bu dediğimi doğrulamaktadır. Uygarlık yolunda yürümek ve başarılı olmak yaşam koşuludur. Bu yol üzerinde ilerlemeden duranlar ya da bu yol üzerinde ileriye değil, geriye bakmak bilgisizliğinde ve aymazlığında bulunanlar, gelen uygarlığın coşan seli altında boğulmaya mahkumdurlar. (1924) Uygarlığın coşkun seli karşısında direnmek boşunadır ve o aymazlara ve söz dinlemezlere karşı çok acımasızdır. Dağları delen, göklerde uçan, gözle görülmeyen zerrelere yıldızlara kadar herşeyi gören, aydınlatan, inceleyen uygarlığın gücü ve yüceliği karşısında çağdışı kalmış anlayışlarla, ilkel, boş inanışlarla yürümeye çalışan uluslar yok olmaya ve aşağılanmaya mahkumdurlar (1925).”

Ülküye ulaşmak için günümüzden 65 yıl önce belirlenmiş uygulanacak yöntem

“Büyük davamız, en uygar ve en refahlı ulus olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu yalnız kurumlarında değil düşüncelerinde de temelli devrim yapmış olan büyük Türk ulusunun devingen ülküsüdür. Bu girişimde başarı ancak süreli bir planla ve en akılcı biçimde çalışmakla sağlanabilir. Bu nedenle okuma yazma bilmeyen tek yurttaş bırakmamak, ülkenin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, ülke davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, kuşaktan kuşağa yaşatacak birey ve kurumları yaratmak, işte bu önemli ilkeleri en kısa zamanda sağlamak...(1937).” (14)

Kaynakça 1) TROUT, Jack (1996), **Yeni Konumlandırma**, Profilo Yayınları, s.20

2) KIRIM, Arman (1998), **Yeni Dünyada Strateji ve Yönetim**, Sistem Yayıncılık, s.62

3) YILMAZ, Bülent (2001), **Bilgi Kültürü**, Bilim ve Ütopya Dergisi, sayı 90, s. 14

4) GORBAÇOV, Mihail (1988), **Ekonominin Köklü Yenilenmesi**, Bilim ve Sanat Yayıncılık, s.6

5) *Çağdaş uygarlığı anlayabilmek, kavrayabilmek, dünya yüzünde eski uygarlıkları, bütün insanlığın ilk uygarlıklarını tanıyabilmekle mümkündür.* Kemal ATATÜRK (1930)

6) VASSAF, Gündüz (1993), **Cehenneme Övgü**, Ayrıntı Yayınları, s.86

7) GÖKALP, Ziya (1964), **Hars ve Medeniyet**, Balkanoğlu Yayıncılık, s.23

8) SENGE, Peter M ve Art Kleiner (1999), **The Dance of Change: The Challenges to Sustaining Momentum in Learning Organizations**, Doubleday, s.123-127

9) YALTIRAK, Cenk (1997), **Nasıl Bir Gelecek**, Aydınlanma 1923 Dergisi, Sayı 16, s.31

10) DRUCKER Peter F. (1996), **Yeni Gerçekler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.267

11) ARSLAN Akın, **Değişime Meydan Okumak**, 1999

12) DRUCKER, Peter F. (1999), **21. Yüzyıl İçin Yönetim Tartışmaları**, Epsilon Yayınları, s.104

13) YILMAZ, Bülent, age.

14) ÇOTUKSÖKEN, Yusuf (1994), **Atatürk'ten Düşünceler**, Özgül Yayınları, s.115